

13. Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
14. Рудницька С. Ю., Колярова А. О. Психологічні особливості рефлексії тілесного досвіду як засіб самоприйняття особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. 5 (75). С. 136–142.

Олена Купенко

*доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри психології, політології та
соціокультурних технологій,
Сумський державний університет
м. Суми*

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ:

ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ АКТУАЛЬНІСТЬ І

ПРАЦЮВАТИ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ?

Потреби, практики, позиції стейкхолдерів освітніх програм з соціальної роботи аналізуються в їхніх відмінностях у контексті невизначеності майбутнього. Навчання через дослідження представлено як таке, що забезпечує актуальність і випереджальний характер освітньої програми.

Ключові слова: *соціальна робота, освітня програма, стейкхолдери, майбутнє, навчання через дослідження.*

У постпандемійному і такому, що має численні травми війни, суспільстві актуальність соціальної роботи зростає. При цьому загальне твердження про актуальність, щоб стати дієвою основою для розроблення нових і перегляду існуючих освітніх програм з соціальної роботи, має бути уточнено із врахуванням потреб, наявних практик і позицій різних стейкхолдерів.

Серед стейкхолдерів виокремлюємо студентів, роботодавців і працівників соціальної сфери, місцеві спільноти і самоврядування в громадах, а також міжнародні гуманітарні організації, які в умовах війни стали активними суб'єктами соціальної сфери України.

В якості інструментів виявлення потреб групою забезпечення освітньої програми «Соціальна робота» (перший (бакалаврський) рівень) в Сумському державному університеті використовується таке:

- для студентів – анкета опитування щодо якості освітньої програми;

- для роботодавців – анкета вивчення очікувань роботодавців щодо майбутніх професіоналів за спеціальністю 231 «Соціальна робота»;
- для місцевих спільнот – анкета вивчення соціальної стійкості людини в громаді.

Також групою забезпечення освітньої програми «Соціальна робота» (перший (бакалаврський) рівень) в Сумському державному університеті використовуються:

- для виявлення наявних практик професіоналів соціальної сфери – конкурс «Соціальний О.С.К.А.Р. СумДУ» [3];
- для виявлення наявних практик і перспектив комунальних установ соціального спрямування і місцевого самоврядування – спільна проектна діяльність та аналітика [4].

Позиція міжнародних гуманітарних організацій враховується через опрацювання стандартів професійної підготовки за спеціальністю соціальна робота [5] та міжнародних стандартів гуманітарної допомоги [1].

Складність полягає в тому, що в потребах, практиках і позиціях стейкхолдерів проглядаються різні пріоритети, узгодити які й мають групи забезпечення освітніх програм. Так, наприклад, за даними опитування восени 2024 року компетентність щодо проведення досліджень є вкрай важливою лише для 12,5% роботодавців, бажаною для 50% і не надто важливою для 37,5% [2]. Натомість: стандарт вищої освіти бакалавра соціальної роботи містить програмний результат навчання «Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги»; державні стандарти соціальних послуг базуються на дослідженні потреб людини та сім'ї. Інша позиція – серед зобов'язань «Основного гуманітарного стандарту» наявне таке формулювання «суб'єкти, що займаються гуманітарною діяльністю, постійно навчаються та самовдосконалюються» [2], натомість тільки 56,3% роботодавців здатність

швидко навчатись вважають важливою особистісною характеристикою майбутнього професіонала за спеціальністю соціальна робота [2].

Що стосується студентів, то очікування від них такі, як від суб'єктів, здатних не лише організувати власну діяльність, але об'єднатися в студентське самоврядування і бути дієвими учасниками розроблення і оновлення освітніх програм. Однак, послуговуючись законом додатковості, розуміємо, що будь-яке дійсно глибоке явище не може бути визначене однозначно за допомогою слів мови і вимагає для свого опису щонайменше двох взаємно доповнюваних наборів понять. Значить, там, де є самоуправління, є певною мірою і рівень активності, який вимагає розгляду в контексті прямого управління.

Що стосується місцевих спільнот, то тут також маємо керуватися законом додатковості, розглядаючи не лише наявні у людини та громади вразливість, але й їх стійкість.

Складність полягає і в тому, що протягом 4 років – часу реалізації бакалаврської освітньої програми – потреби і позиції стейкхолдерів скоріше за все зміняться. Навіть при тому, що збережуться потреби роботодавців щодо компетентності випускників діяти відповідно до законодавчих і нормативних документів за спеціальністю (65,6% станом на 2023 рік) [2], зміст відповідних документів певною мірою зміниться. Навіть при тому, що збережуться потреби роботодавців щодо вміння працювати з клієнтами (79,7% станом на 2023 рік), може з'явитися розуміння нових вразливостей та стати актуальними нові типи складних життєвих обставин, які не вивчалися студентами в університеті. Також вірогідними є зміни в потребах, практиках і позиціях інших стейкхолдерів.

Наведене і в частині різних потреб, практики, позицій стейкхолдерів, і в частині очікуваних змін у майбутньому соціальної роботи визначає необхідність працювати на випередження, навчити студентів бути готовими до професійної діяльності в умовах високої міри невизначеності.

Сьогоднішня позиція науково-педагогічних працівників важлива, але й розуміння майбутнього в його невизначеності має бути включене в зміст освітніх програм. Споглядаючи в майбутнє соціальної роботи, віддаємо прихильність сценарію «людина в середовищі», запропонованому А. М. McBride. Це сценарій величезних соціальних ресурсів, які є в громаді й які можна використовувати, щоб допомогти людям досягти успіху в роботі та житті. Професіонал соціальної роботи в цьому сценарії – тренер громади, який підтримує взаємодопомогу та колективні зусилля. Це передбачає втручання, орієнтоване на рівних, а соціальну роботу – як підтримку парaproфесійної соціальної роботи, колективного догляду та дій громади [6]. Однак можливі й інші сценарії, зокрема, пов'язаний із телепослугами та штучним інтелектом, або сценарії помірної допомоги, обмеженої економічними можливостями громад.

Ми не знаємо, до якого із цих сценаріїв буде наближатися практика соціальної роботи в майбутньому, чи це буде щось інше. Підготувати ж майбутніх фахівців до діяльності в умовах невизначеності, вбачаємо – можна навчаючи через дослідження. Так у Сумському державному університеті реалізовано навчання через послідовність курсових робіт:

- від дослідження середовища, потреб, особливостей цільових груп у складних життєвих обставинах (курсів роботи в послідовності освітніх компонентів 1 – «Соціологія зі змістовим модулем: Соціологія девіантної поведінки», 2 – «Соціальна психологія», 3 – «Методи організації соціальних досліджень зі змістовим модулем: Соціальна і демографічна статистика і моніторинг»);
- до досліджень і проєктування втручань (4 – освітній компонент «Технології соціальної роботи»);
- далі – підвищення продуктивності засобами проєктної діяльності (5 – освітній компонент «Проєктний менеджмент в соціальній роботі із змістовим модулем: Фандрайзинг у соціальній роботі»);

- з подальшим системним осмисленням напрацювань здобувачів у ході підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра.

Як засвідчила практика, така послідовність курсових робіт і кваліфікаційна робота бакалавра сприяють поступовому введенню елементів змісту, усвідомленню здобувачами міжпредметних зв'язків освітніх компонентів, поглибленню розуміння процесу професійної підготовки, поступовому розвитку компетентностей. Напрямом для подальших досліджень розглядаємо формат «Якою буде соціальна робота в майбутньому» за ідеєю гри [7].

Пропонована послідовність навчає самих здобувачів узгоджувати власні пріоритети із пріоритетами (потребами, практикою і позиціями) інших стейкхолдерів. Це має свої результати і з точки зору індивідуальної освітньої траєкторії, і з точки зору готовності здобувачів у подальшому самостійно досліджувати соціальну дійсність і бути активним її суб'єктом. Наведене дає підстави представляти наявну практику освітньої програми як актуальну і таку, яка має випереджальний характер.

Список використаних джерел

1. Гуманітарна Хартія і Мінімальні стандарти гуманітарної допомоги: Посібник Сфери, 2018. 488 с. URL: <http://surl.li/ryrfl> (дата звернення: 25.03.2024).

2. Очікування роботодавців щодо майбутніх професіоналів за спеціальністю 231 Соціальна робота (результати експертного опитування): аналітичний звіт/ О. Купенко та ін. Суми: СумДУ, 2023. 13 с. URL: <http://surl.li/pyfbh> (дата звернення: 25.03.2024).

3. Соціальний О.С.К.А.Р. СумДУ: офіційна сторінка. URL: <http://surl.li/prlen> (дата звернення: 25.03.2024).

4. Центр соціальних досліджень: офіційний сайт. URL: <http://surl.li/lupnc> (дата звернення: 25.03.2024).

5. Global Standards for Social Work Education And Training. IASSW, IFSW, 2020. URL: <http://surl.li/aunjf> (дата звернення: 25.03.2024).

6. McBride A.M. The Future of Social Work. 2021. URL: <http://surl.li/ryrgi> (дата звернення: 25.03.2024).

7. Nissen L. What kinds of jobs will social workers have in the future? A social work futures imagination game. 2021. <http://surl.li/ryrgg> (дата звернення: 25.03.2024).